

ANDRZEJ MALINOWSKI

10-LECIE MIĘDZYWYDZIAŁOWEGO ZAKŁADU BADAŃ NAD ANTYKIEM CHRZEŚCIJAŃSKIM

Senat Akademicki KUL uchwalił erygowanie Międzywydziałowego Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim. Na kierownika Zakładu został powołany ks. doc. dr Jan Maria Szymusiak, na jego zastępcę — doc. dr Leokadia Małunowiczówna. Aktywną działalność rozpoczął Zakład z początkiem roku akademickiego 1969/70. Zakład prowadzi badania naukowe piśmiennictwa starochrześcijańskiego do VIII w. na tle ówczesnej kultury umysłowej i materialnej, z uwzględnieniem wpływów kultury pogańskiej na chrześcijaństwo. Jednym z głównych zadań jest koordynowanie prac badawczych w tej dziedzinie na terenie Polski [...] W związku z kompletowaniem biblioteki zakładowej zwracamy się z prośbą do osób prywatnych oraz instytucji posiadających teksty i opracowania ze starożytności chrześcijańskiej o przyjęcie nam z pomocą. Książki nabywamy na zasadzie zakupu, wymiany, darowizn [...].

Taką informację o Zakładzie zamieścił „Tygodnik Powszechny” z 10 V 1970 r. Pomysł jednak utworzenia tego rodzaju placówki naukowej powstał o wiele wcześniej. Twórczyni projektu, prof. dr Leokadia Małunowiczówna, kierując się realizowaniem posoborowego hasła powrotu do źródeł chrześcijaństwa, przedstawiła swoją koncepcję i możliwość jej realizacji Ks. Kard. Karolowi Wojtyłe, ówczesnemu przewodniczącemu Komisji Episkopatu Polski ds. Nauki Katolickiej. Ksiądz Kardynał nie tylko uznał celowość tego przedsięwzięcia, ale udzielił swego błogosławieństwa i obiecał także pomoc materialną, czego wiele dowodów dawał w okresie dotychczasowej działalności Zakładu.

Mając takie poparcie moralne ze strony przedstawiciela Episkopatu, prof. L. Małunowiczówna wraz z o. doc. drem Janem Szymusiakiem zwróciła się w grudniu 1968 r. do Senatu KUL poprzez Senacką Komisję ds. Nauki z prośbą o utworzenie zakładu międzywydziałowego poświęconego badaniom antyku chrześcijańskiego, zamierzającego rozwijać działalność w trzech kierunkach: naukowo-badawczym, naukowo-popularyzacyjnym i dydaktycznym. Wspólnie z o. Szymusiakiem i przy wydatnej pomocy ówczesnego Dziekana Wydziału Nauk Humanistycznych KUL ks. doc. Władysława Smolenia prof. L. Małunowiczówna opracowała ramowy projekt oraz regulamin przyszłej placówki badawczej.

Radosny moment dla założycieli Zakładu nastąpił w dniu 18 kwietnia i 13 maja 1969 r., kiedy to Senacka Komisja ds. Nauki, a następnie Senat Akademicki KUL uchwałyły erygowanie Międzywydziałowego Zakładu Badań nad Antykiem Chrześ-

cijańskim, zatwierdziły przedstawiony regulamin, a Senat na wniosek Rektora — ks. prof. Wincentego Granata — powołał kierownictwo Zakładu.

Funkcję kierownika przez pierwsze dwa lata (do momentu wyjazdu za granicę) pełnił ks. doc. dr Jan Maria Szymusiak, następnie objęła ją prof. dr Leokadia Małunowiczówna (dotychczasowy zastępca), a na zastępcę kierownika została powołana doc. dr Barbara Filarska. Obsada tych stanowisk nie uległa zmianie do chwili obecnej.

Pierwsze spotkanie osób zainteresowanych zwołano w Lublinie w czerwcu 1969 r. Wzięli w nim udział: ks. L. Gładyszewski, o. L. Macioszek, ks. Z. Trojnar, ks. E. Łomnicki, s. Jadwiga Kalinowska, ks. S. Szmidt, ks. H. Wójtowicz, ks. W. Wójcik, o. A. Bober, ks. W. Kania, ks. S. Longosz, ks. Sz. Pięszczoch, p. A. Rodziński, p. E. Zwolski, o. J. M. Szymusiak, ks. F. Drączkowski, p. B. Filarska, p. L. Małunowiczówna, p. J. Krzemiński, p. M. Kaczmarkowski.

Początkowo Zakład posiadał jednego pracownika etatowego, starszego asystenta mgr Danutę Szumską (pracowała do końca roku akademickiego 1973/74). Od dnia 1 września 1970 r. została zaangażowana mgr Maria Kosiarska — asystent dokumentalista naukowy, która pracowała na tym stanowisku do końca 1973 r. Kolejnymi dokumentalistami w 10-letniej działalności Zakładu byli: mgr Jan Krzemiński (styczeń 1974 — kwiecień 1977); mgr Czesław Mazur (czerwiec 1975 — listopad 1977). Do chwili obecnej troszczą się o Zakład: dokumentalista mgr Ewa Tatar-Próchniak (od sierpnia 1977 r.) oraz student filologii klasycznej Andrzej Malinowski (od grudnia 1977 r.), pełniący obowiązki dokumentalisty w ramach godzin zleconych. Wiele prac pomocniczych wykonały osoby spoza KUL-u.

Po radosnym momencie erygowania działalność i tok pracy Zakładu nierzadko męczone były — dosłownie — walką o byt i prawo do istnienia. Pierwsze pisma służbowe dotyczyły próśb o wyposażenie pomieszczenia zakładowego w niezbędne meble, artykuły biurowe, pieczętę służbową, maszynę do pisania itp.

Kwestia samego pomieszczenia stanowi osobny rozdział w historii Zakładu. Początkowo mieścił się on w sali nr 5 w baraku wschodnim KUL i zajmował 21 m² powierzchni. Ten metraż w maju 1974 r. został zredukowany do 8 m² poprzez odgórnie zarządzoną przeprowadzkę do gmachu Biblioteki Głównej KUL (p. 46). Musiano zrezygnować z niezbędnego, a z trudem zdobytego umeblowania. Warunki pracy stały się ogromnie uciążliwe. Dodatkowym utrudnieniem było to, że księgozbiór Zakładu znajdował się w szafach na korytarzu piętro niżej. Sytuacja ta trwała do września 1977 r., kiedy to otrzymano nowe pomieszczenie (p. 14 w Bibliotece Głównej), co prawda nieco większe od poprzedniego, ale za małe, by pomieścić posiadany księgozbiór w sposób umożliwiający należyte korzystanie z książek (zwłaszcza że ich liczba stale się zwiększa).

Szczególną chlubą Zakładu jest zgromadzony w ciągu 10-lecia księgozbiór. W pierwszym roku działalności zdobyto 201 tomów pochodzącym głównie z darów współpracowników. Dzisiaj liczy on 1250 pozycji (w tym druki zwarte i artykuły) o wartości ponad 200 tys. złotych, która to suma wielokrotnie przekracza dotacje

otrzymane na ten cel od KUL-u. Dzięki ożywionym kontaktom zagranicznym Zakład otrzymał w darze szereg pozycji nierzadko trudno dostępnych w Polsce. Szczególnie szczodrymi ofiarodawcami są m.in.: kard. M. Pellegrino, znany patrolog; o. C. Mondesert SJ, dyrektor Sources Chrétiennes; Centro Incontri e Studi Europei w Rzymie (dzięki poparciu p. Wandy Gawrońskiej); o. A. G. Hamman, patrolog francuski bardzo zasłużony dla propagowania dzieł Ojców Kościoła poprzez szereg znanych antologii; prof. A.-M. Malingrey, wydawca wielu dzieł Jana Chryzostoma w Sources Chrétiennes; G. Sanders, profesor Uniwersytetu w Gandawie; s. Barbara Beyenka z USA, tłumaczka pism łacińskich Ojców Kościoła; ks. doc. F. Blachnicki z KUL-u.

Praca Zakładu obejmuje w założeniu następujące działy: 1. koordynację badań nad antykiem chrześcijańskim w Polsce, 2. tłumaczenia Ojców Kościoła, 3. archeologię i sztukę wczesnochrześcijańską, 4. bibliografię analityczno-krytyczną, 5. badania semantyczne z zakresu ewolucji pojęć w języku chrześcijańskim.

1. KOORDYNACJA BADAŃ NAD ANTYKIEM CHRZEŚCIJAŃSKIM W POLSCE

W ramach koordynacji badań Zakład zorganizował osiemnaście dwu- i trzydniowych ogólnopolskich sympozjów naukowych, z których sześć było całkowicie poświęconych problematyce tłumaczenia pism wczesnochrześcijańskich. Pozostałe sesje dotyczyły różnych zagadnień antyku chrześcijańskiego. Ogółem wygłoszono ponad sto referatów, dwadzieścia pięć komunikatów i przeprowadzono cztery konwersatoria. Referaty były wygłaszane przez różnych specjalistów z ośrodków naukowych polskich i zagranicznych: teoretyków literatury, językoznawców, tłumaczy, archeologów, historyków sztuki, filologów, teologów, patrologów, biblistów i innych. Sympozja odbywały się nie tylko w Lublinie, ale w wielu miastach w Polsce. We wszystkich spotkaniach uczestniczyło przeciętnie 40-50 osób.

Podajemy niżej programy poszczególnych spotkań w porządku chronologicznym; obok referatów przewidywały one także dyskusje. Cenne były również osobiste kontakty i rozmowy „kameralne” dotyczące różnych zagadnień antyku chrześcijańskiego oraz wymiana informacji czy doświadczeń.

15 grudnia 1969 r. (Lublin)

1. Ks. doc. dr Jan M. Szymusiak (KUL): Zarys aktualnego stanu badań patrystycznych w skali międzynarodowej.

2. Doc. dr Leokadia Małunowiczówna (KUL): Naukowy warsztat w badaniach nad antykiem chrześcijańskim.

3. Mgr Danuta Szumska (KUL): Christus patiens.

13-14 lutego 1970 r. (Kraków — siedziba ks. Kardynała)

1. Ks. doc. dr Jan M. Szymusiak (KUL): Koncepcja pracy badawczej nad Ojcami Kościoła.

2. Doc. dr Leokadia Małunowiczówna (KUL): Antyk chrześcijański.
3. Ks. prof. Jerzy Klinger (ChAT): Tradycja starochrześcijańska w doktrynie i duchowości Kościołów Wschodnich.
4. Ks. dr Wacław Hryniewicz (KUL): Patrystyka i ekumenizm.
5. Ks. dr Andrzej Bober SJ (Kraków — oo. jezuici): Wkład nauki polskiej do badań nad antykiem chrześcijańskim.
6. Ks. dr Szczepan Pieszczoł (Gniezno — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Zagraniczne ośrodki badań nad antykiem chrześcijańskim.

8-9 maja 1970 r. (Warszawa — oo. jezuici)

1. Mgr Michał Kaczmarkowski (KUL): Teoria przekładu — przedmiot, problematyka, miejsce wśród innych nauk.
2. Doc. dr Anna Wierzbicka (IBL): Problematyka przekładalności w świetle współczesnej semantyki.
3. Dr Maria Kossowska (emerytowany pracownik KUL): Nad trudnościami przekładu tekstów sakralnych.
4. Prof. Witold Chwalewik (emerytowany pracownik KUL): Przekład czy interpretacja.
5. Mgr Andrzej Kołaczkowski (KUL): Tłumaczenie maszynowe.

5-6 listopada 1970 r. (Lublin)

1. Mgr Michał Kaczmarkowski (KUL): Nieprzekładalność jako problem językoznawczy.
2. Ks. prof. Witold Michałowski (KUL): Metodologiczne aspekty przekładu tekstów antycznych na język współczesny.
3. Konwersatorium prowadzone przez ks. dra Henryka Wójtowicza (KUL) — analiza tekstów Tertuliana, Minucjusza Feliksa, Laktancjusza i Augustyna.
4. Doc. dr Zofia Abramowiczówna (UMK): Modernizacja czy „egzotyka” tłumaczenia.
5. Konwersatorium prowadzone przez mgra Michała Kaczmarkowskiego (KUL) — szczegółowa analiza tekstu wybranych listów Cycerona.

24-25 lutego 1971 r. (Lublin)

1. Dr Jerzy Świąch (UMCS): Rola tłumaczeń w procesie historyczno-literackim.
2. Dr Marian Nagnajewicz (KUL): Metafora w przekładzie.
3. Prof. dr Tadeusz Brajerski (KUL): Najważniejsze własności składni polskiej.
4. Mgr Tadeusz Kuryś (Warszawa): Polskie odpowiedniki metrów antycznych.
5. Konwersatorium pod przewodnictwem ks. dra Andrzeja Bobera na temat koncepcji tłumaczeniowej w *Antologii Patrystycznej* ks. M. Michalskiego.
6. Doc. dr Krystyna Stawecka (KUL): Trudności tłumaczenia poezji antycznej (głos w dyskusji).

21-22 kwietnia 1971 r. (Lublin)

1. Dr. Marian Nágnejewicz (KUL): Szczególne środki wyrazu w przekładzie: archaizmy, neologizmy i barbaryzmy.
2. Dr Józef Rybicki (Milanówek): Refleksje redaktora słownika polsko-łacińskiego i łacińsko-polskiego.
3. Doc. dr Halina Kurkowska (UW): Uściślenie pojęcia stylu.
4. Doc. dr Hanna Szelest (UW): Problemy związane z przekładem Lukana.
5. Dr Ireneusz Opacki (KUL): Genologiczne aspekty pracy tłumacza.
6. Dr Krystyna Zarzycka-Stańczakowa (KUL): Czytając przekłady liryki łacińskiej.

26-27 maja 1971 r. (Kraków — siedziba ks. Kardynała)

1. Dr Zofia Klimajówna (KUL): Archaizmy, neologizmy i dialektyzmy w utworze literackim.
2. † Prof. dr Jerzy Schnayder (emerytowany prof. UBB): Wybrane z literatury antycznej zwroty grzecznościowe i inne formuły konwencjonalne.
3. Prof. dr Jerzy Łanowski (UBB): Z warsztatu tłumacza antycznego dramatu (Eurypides, Menander).
4. Konwersatorium pod przewodnictwem dr Janiny Ławińskiej-Tyszkowskiej (UBB) — Petroniusz i Apulejusz.
5. Dr Julia Mrukówna (Kraków — PAN): Kłopoty tłumacza *Historii* Długosza.
6. Prof. dr Jerzy Starnawski (Uniwersytet Łódzki): Przekład jako zjawisko kultury.
7. Dr T. Micewicz (UW): Językoznawcze aspekty teorii przekładu.

3-4 listopada 1971 r. (Wrocław — Seminarium duchowne)

1. Prof. dr Anna Świderkówna (UW): Technika przekładu tekstów starochrześcijańskich
2. Doc. dr Jerzy Woronczak (Wrocław — PAN): O tłumaczeniu *Dialogów* Grzegorza Wielkiego w PSP
3. Ks. doc. dr hab. Waclaw Eborowicz (Pelplin — Seminarium duchowne): Ocena dotychczasowych tłumaczeń św. Augustyna
4. Ks. dr Szczepan Pieszczoch i ks. mgr Ludwik Gładyszewski (Gniezno — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Refleksje nad tłumaczeniem tekstów św. Ambrożego;
5. Ks. dr Andrzej Bober SJ (Kraków): Koncepcja przekładu w starożytności chrześcijańskiej.
6. Ks. dr Andrzej Bober SJ (Kraków): Ruch przekładowy w starożytności chrześcijańskiej.
7. Ks. doc. dr hab. Wojciech Kania (Tarnów — seminarium duchowne): Ruch przekładowy w zakresie języka syryjskiego.

8. Ks. mgr Wincenty Myszor (ATK): Ruch przekładowy w zakresie języka koptyjskiego.

16-17 marca 1972 r. (Lublin)

1. Doc. dr Ewa Wipszycka (UW): Formy ruchu monastycznego w Egipcie.
2. Doc. dr Mieczysław Gogacz (ATK): Nurty filozoficzne w starożytności chrześcijańskiej.
3. Dr Katarzyna Augustyniak (UW): Z warsztatu tłumacza Orygenesusa.
4. Doc. dr Leokadia Małunowiczówna (KUL): Stosunek wczesnego chrześcijaństwa do kultury antycznej.
5. Ks. mgr Ludwik Gładyszewski (Gniezno — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Technika filozofów pogańskich u apologetów II wieku.
6. Ks. doc. dr Kazimierz Romaniuk (KUL): Biblia w pismach Ojców Kościoła a pisma Ojców Kościoła w studium Biblii.

25-26 maja 1972 r. (Gniezno — Metropolitalne Seminarium Duchowne)

1. Prof. Orsolina Montevicchi (Dyr. Instytutu Papirologii Katolickiego Uniwersytetu w Mediolanie): Cristianesimo primitivo nei papiri greci (cz. 1 i 2).
2. Ks. doc. dr Józef Kudasiewicz (KUL): Greka biblijna i jej dalszy rozwój.
3. Dr Michał Kaczmarkowski (KUL): Łacina chrześcijańska.
4. Mgr Danuta Szumska (KUL): Kaznodziejstwo Maksyma z Turynu.
5. Ks. dr Adolf Laminski (Erfurt): Die Begründung der Geschöpflichkeit des Heiligen Geistes bei Arianen und Pneumatomachen.
6. Doc. dr Tadeusz Dobrzeński (Warszawa — Muzeum Narodowe): Przedstawienie Chrystusa w sztuce starochrześcijańskiej.
7. Mgr Andrzej Wrześniowski (IHKM PAN): Komunikat.

23-24 maja 1973 r. (Lublin)

Symposium poświęcone w całości archeologii i ikonografii wczesnochrześcijańskiej.

1. Doc. dr Tadeusz Dobrzeński (Warszawa — Muzeum Narodowe): Wczesnochrześcijańskie źródła przedstawienia Maiestas Crucis.
2. Ks. dr Andrzej Luft (Warszawa — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Stan badań nad archeologią chrześcijańską w Polsce.
3. Mgr Bożena Iwaszkiewicz (KUL): Ikonografia orła w sztuce wczesnochrześcijańskiej.
4. Mgr Andrzej Wrześniowski (IHKM PAN): Geneza ikonografii chrześcijańskiej jako przedmiot badań.
5. Doc. dr Barbara Filarska (KUL): Chrześcijańskie budowle kultowe w okresie 260-313 r.
6. Dr Stefan Jakobielski (PAN): Stan badań nad architekturą chrześcijańską w Dongoli.

7. Dr Tytus Górski (Kraków — Metropolitalne Seminarium Duchowne): *Martyrologium Hieronymianum*.

12-13 lutego 1974 r. (Kraków — rezydencja ks. Kardynała)

Konferencja patrologów i archeologów chrześcijańskich.

1. Sytuacja dydaktyki antyku chrześcijańskiego w seminariach duchownych: a) Ks. mgr Władysław Wójcik (Kielce — Seminarium Duchowne): Języki klasyczne; b) Ks. dr Roman Andrzejewski (KUL): Patrologia.

2. Doc. dr Barbara Filarska (KUL) i dr Tytus Górski (Kraków — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Archeologia chrześcijańska.

3. Ks. dr Emil Stanula (ATK): Problemy dydaktyczne w zakresie patrologii na wydziałach teologicznych (poza seminariami).

4. Sprawozdanie z działalności: a) Sekcji Patrologii ATK, b) Katedry Patrologii KUL, c) placówek naukowych w Krakowie i Poznaniu, d) Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim, e) ruchu wydawniczego dotyczącego antyku chrześcijańskiego.

5. Ks. dr Szczepan Pieszczoch (Gniezno — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Koncepcja patrologii w dydaktyce seminaryjnej.

6. Ks. dr Andrzej Santorski (Warszawa — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Miejsce patrologii w dyscyplinach teologicznych.

7. Ks. dr Andrzej Bober SJ (Kraków): Stan obecny i potrzeby polskiej patrystyki.

8. Prof. dr Leokadia Małunowiczówna (KUL): Możliwości pracy nad antykiem chrześcijańskim i jego propagowanie w Polsce.

9. Ks. doc. dr hab. Wojciech Kania (Tarnów — Seminarium Duchowne): Referat okolicznościowy dla uczczenia 1600-ej rocznicy śmierci Efrema Syryjskiego.

10. Ks. mgr Stanisław Longosz (Tarnów — Seminarium Duchowne): Referat okolicznościowy dla uczczenia 1600-ej rocznicy śmierci Atanazego.

30-31 maja 1974 r. (Dom Zasłużonego Kapłana im Ks. Jakuba Wujka w Wągrowcu)

Chrzest w okresie patrystycznym

1. Ks. doc. dr Waclaw Schenk (KUL): Liturgia chrztu do VI w.

2. Ks. dr Stanisław Czerwik (Kielce — Seminarium Duchowne): Soborowa teologia liturgii chrztu dzieci w świetle tekstów patrystycznych.

3. Mgr Włodzimierz Godlewski (Warszawa — Muzeum Narodowe): Baptysterium z Faras na tle rozwoju baptysterium w okresie wczesnochrześcijańskim.

4. Ks. doc. dr Józef Kudasiewicz (KUL): Typologia chrztu (figury biblijne).

5. Doc. dr Tadeusz Dobrzeński (Warszawa — Muzeum Narodowe): Chrzest w typologii sztuki wczesnochrześcijańskiej.

5-6 maja 1975 r. (Lublin)

Eucharystia w okresie patrystycznym

1. Ks. doc. dr Józef Kudasiewicz (KUL): Teksty ustanowienia Eucharystii w świetle Starego Testamentu.
2. Doc. dr Tadeusz Dobrzeński (Warszawa — Muzeum Narodowe): Symbole i typologie Eucharystii.
3. Prof. dr Gabriel Sanders (prof. Państwowego Uniwersytetu w Gandawie, Belgia): L'Eucharistie et les inscriptions latines paléochrétiennes.
4. Ks. doc. dr Waław Schenk (KUL): Liturgia Eucharystii od II do IV wieku.
5. Mgr Henryk Paprocki (Koło n. Wartą): Wschodnia tradycja patrystyczna i Eucharystia.
6. Mgr Tadeusz Gołgowski (ATK): Architektura a liturgia Eucharystii w Nubii i Egipcie.
7. Dr Tytus Górski (Kraków — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Terminologia mszy u Grzegorza Wielkiego.
8. Mgr Bożena Iwaszkiewicz-Wronikowska (KUL): *Fractio panis* czy *refrigerium*?

31 maja-2 czerwca 1976 r. (Kraków — Metropolitalne Seminarium Duchowne)

Świętość i kult świętych w okresie patrystycznym

1. Ks. doc. dr J. Kudasiewicz (Kielce — Seminarium Duchowne): Użycie i sens terminu *hagios* w Nowym Testamencie.
2. Ks. dr A. Kubiś (Kraków — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Kształtowanie się pojęć „męczeństwo”, „męczennik” w okresie patrystycznym w świetle badań współczesnych.
3. Ks. prof. V. Saxer (Papieski Instytut Archeologii Chrześcijańskiej w Rzymie): Le culte des martyrs en Afrique du IIe au VIe siècle [cz. 1 i 2].
4. Prof. dr Leokadia Małunowiczówna (KUL): Nowe koncepcje świętości (*confessor*, *asceta* itp.).
5. Ks. doc. dr W. Schenk (KUL): Kult świętych w starożytności chrześcijańskiej.
6. Ks. prof. R. Jacquard (Papieski Instytut Archeologii Chrześcijańskiej w Rzymie): Le culte de Saint Pierre à Rome avant 350.
7. Doc. dr B. Filarska (KUL): Miejsca kultu męczenników.
8. Ks. dr R. Andrzejewski (KUL): Kult relikwii według św. Ambrożego.
9. Doc. dr T. Dobrzeński (Warszawa — Muzeum Narodowe): Wybrane zagadnienia ikonografii świętych w sztuce wczesnochrześcijańskiej [cz. 1 i 2].
10. Dr T. Górski (Kraków — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Martyrologia i kalendarze.
11. Ks. dr A. Bober SJ (KUL): Patrystyczna literatura hagiograficzna.
12. Mgr B. Rostkowska (Warszawa — ZAŚ PAN): Święci w sztuce nubijskiej. Z zagadnień kultu i ikonografii.

13. Doc. dr T. Dobrzeński (Warszawa — Muzeum Narodowe): Apokryfy w ikonografii świętych.

31 maja-2 czerwca 1977 r. (Lublin)

Pielgrzymki w starożytności chrześcijańskiej

1. Ks. prof. dr S. Grzybek (Kraków — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Teologiczny sens starotestamentalnych pielgrzymek.

2. Prof. dr hab. A. Sadurska (UW): Sanktuarium Fortuny Primigenii w Praeneste.

3. Ks. dr R. Andrzejewski (KUL): Pielgrzymki w ocenie Ojców Kościoła.

4. Ks. dr M. Starowieyski (Warszawa — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Peregrinatio Egeriae — problematyka i stan badań.

5. Ks. doc. dr W. Eborowicz (Pelplin — Seminarium Duchowne): Pielgrzymki w ocenie św. Augustyna.

6. Doc. dr T. Dobrzeński (Warszawa — Muzeum Narodowe): Ruch pielgrzymkowy a ikonografia wczesnochrześcijańska.

7. Ks. doc. dr W. Schenk (KUL): Wpływ ruchu pielgrzymkowego na liturgię rzymską do VIII wieku.

8. Dr inż. arch. P. Gartkiewicz (Politechnika Warszawska): Architektura Qalaaat Siman.

9. Mgr T. Gołgowski (ATK): Sanktuarium św. Menasa k. Aleksandrii (Abu Mina).

10. Doc. dr E. Wipszycka-Bravo (UW): Wierni u stóp Symeona Słupnika.

19-21 września 1978 r. (Tarnów — Seminarium Duchowne)

Modlitwa starożytnych chrześcijan

1. Ks. dr H. Wójtowicz (KUL): Modlitwa w religii greckiej.

2. Ks. dr W. Myszor (ATK): Problem modlitwy w kultach misteryjnych i w gnostyce tekstów z Nag-Hammadi.

3. Prof. dr hab. A. Sadurska (UW): Pietas w sztuce cesarstwa rzymskiego.

4. Ks. dr A. Bober (KUL): Modlitwa patrystyczna. Przegląd bibliograficzno-krytyczny.

5. Prof. V. Grossi (Rzym — Instytut Patrystyczny): La preghiera del Signore nell'Africa Cristiana (Tertuliano, Cipriano, S. Agostino).

6. Ks. dr B. Margański (Tarnów — Seminarium Duchowne): Kształtowanie się modlitwy liturgicznej w okresie Ojców Kościoła.

7. Ks. dr M. Starowieyski (Warszawa — Metropolitalne Seminarium Duchowne): Modlitwa u Ojców Pustyni.

8. Ks. dr S. Longosz (Tarnów — Seminarium Duchowne): Dyscypliny patrystyczne w Ratio Studiorum seminariów polskich.

W czasie trwania powyższego sympozjum ogłoszono również 23 komunikaty odnoszące się do głównego tematu sympozjum.

Sympozja organizowane przez Zakład są obok innych prac naukowych ważną dziedziną jego działalności. Zgodnie z interdyscyplinarnym charakterem Zakładu dotyczą wielorakich zagadnień antyku chrześcijańskiego. Dla uczestników pochodzących z różnych ośrodków naukowych stanowią ważny czynnik integrujący, ponieważ każdy w swojej specjalności wnika w bogatą problematykę tej samej historycznej rzeczywistości. Konfrontacja zaś, jaka dokonuje się na spotkaniach, nie tylko wzbogaca uczestników w nowe wartości poznawcze, lecz także działa inspirująco i pozwala z drobnych elementów odtwarzać obraz chrześcijaństwa epoki Ojców Kościoła.

Materiały z sympozjów poświęconych przede wszystkim problematyce tłumaczenia zostały przygotowane i zgłoszone do druku w tomie: *Perspektywy badań nad antykiem chrześcijańskim. Studia i materiały*, liczącym 425 stron maszynopisu. Wiele referatów ukazało się już w postaci artykułów („Studia Theologica Varsoviensia”, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, „Meander”, „Roczniki Diecezjalne”, „Studia Gnesnensia”). Materiały z sympozjum tarnowskiego mają być opublikowane w całości w „Rocznikach Tarnowskich”.

Organizowanymi sympozjami wielokrotnie interesowała się prasa. Odnotowywano nie tylko fakt odbycia się konferencji, ale podawano ich program, streszczenia referatów, głosy dyskutantów. („Słowo Powszechne”, „Tygodnik Powszechny”, „Collactanea Theologica”, „Biuletyn informacyjny” KUL). „Słowo Powszechne” (nr 115 z 20 V 1975 r.) pisząc o sympozjum na temat Eucharystii w okresie patrystycznym doceniło znaczenie tych spotkań i wyraziło bólączkę organizatorów i uczestników: „Szkoda tylko, że ten dorobek nie zostaje utrwalony w postaci odrębnego wydawnictwa zawierającego teksty referatów i wypowiedzi dyskutantów. Miałby on wtedy większy zasięg oddziaływania docierając do tych wszystkich, którzy z różnych względów osobiście nie mogą uczestniczyć w tych spotkaniach”

Do uczestników jubileuszowego sympozjum (w 5-lecie istnienia Zakładu), które poświęcone było problematyce chrztu i odbyło się w Wągrowcu, ks. Kardynał Stefan Wyszyński Prymas Polski pisał:

Uczestnikom jubileuszowego Sympozjum organizowanego przez Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim przy KUL w piątą rocznicę jego działalności przesyłam najlepsze życzenia, by wspólne gromadzenie się dla naukowej refleksji nad Sakramentem Chrześcijańskiego Wtajemniczenia w zaraniu dziejów Kościoła, który nieprzerwanie pulsuje Życiem i Prawdą Bożą wnoszoną w świat współczesny, było nie tylko bodźcem do wnikliwych i dogłębnych badań naukowych, ale i pozwoliło z większym zrozumieniem dostrzegać wartości niezniszczalne. Życzę jednocześnie, żeby pobyt w Domu im. Ks. Jakuba Wujka w Wągrowcu pozwolił też — za wzorem Wielkiego Tłumacza Biblii — na uświadomienie

sobie, jak wspaniale zawsze ukazuje się chrześcijaństwo, gdy jest pojmowane jako religia Słowa Żywego i religia Księgi Życia. Wszystkim Uczestnikom Sympozjum oraz ich pracy serdecznie błogosławie.

Zaproszony do Tarnowa na sympozjum o tematyce *Modlitwa starożytnych chrześcijan* ks. Kardynał Karol Wojtyła pisał:

Pragnę serdecznie podziękować za zaproszenie mnie do wzięcia udziału w sympozjum patrystycznym na temat: *Modlitwa starożytnych chrześcijan*, organizowanym przez Sekcję Patrystyczną przy Komisji Episkopatu Polski ds. Nauki Katolickiej, Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL oraz Katedrę i Zakład Patrologii ATK. Niestety w sympozjum tym nie wezmę udziału ze względów dobrze znanych: niespodziewana śmierć Ojca św. Jana Pawła I i mające się odbyć konklawe.

Jeśli idzie o samo sympozjum, to pragnę wyrazić me głębokie zadowolenie z tematu obrad. Problem modlitwy jest zawsze bardzo ważny w życiu Kościoła. Dzisiaj nabiera on szczególniejszej aktualności w związku z jej coraz większym niedocenianiem przez współczesnych ludzi. Sądzę, że pogłębiona refleksja nad modlitwą starożytnych chrześcijan przez polskich badaczy okresu patrystycznego może stanowić cenny wkład do jej dowartościowania w świadomości Ludu Bożego.

Jako Przewodniczący Komisji Episkopatu ds. Nauki Katolickiej wyrażam radość, że świeżo ukonstytuowana Sekcja Patrystyczna uczestniczy czynnie w zorganizowaniu sympozjum. Wszyscy odczuwaliśmy potrzebę jej istnienia i jestem przekonany, że w przyszłości dobrze przysłuży się ona do rozwoju studiów patrystycznych na terenie całego kraju, włączając w zakres swojej działalności dydaktyczno-naukowej wszystkich wykładowców i profesorów patrologii Uczelni Katolickich oraz Wyższych Seminariów Duchownych tak diecezjalnych, jak i zakonnych.

Proszę przyjąć szczerze życzenia błogosławieństwa Bożego i owocnych obrad.

W odpowiedzi na telegram uczestników sympozjum tarnowskiego wystosowany do Ojca św. z wyrazami hołdu, uczuciami radości i oddania, w imieniu Papieża kardynał J. Villet depešował:

Ojciec święty Jan Paweł II wyraża uczucia wdzięczności za pamięć, oddanie i modlitwy uczestników Sympozjum patrystycznego w Tarnowie. Ich mozolnej pracy w odczytywaniu wciąż na nowo myśli Ojców Kościoła i przybliżaniu jej współczesnemu człowiekowi z serca błogosławi.

Ze względu na trudną sytuację finansową KUL Zakład otrzymywał bardzo małe dotacje od Uczelni, sympozja więc w większości odbywały się dzięki subwencjom osób prywatnych oraz odpłatności (od pewnego czasu) ze strony uczestników (noclegi i wyżywienie). Trzy sympozja odbyte w Krakowie zostały całkowicie sfinansowane przez ks. Kardynała Karola Wojtyłę, dwa (Gniezno i Wągrowiec) przez ks. Prymasa. Koszty sympozjum wrocławskiego pokrył ks. bp J. Zaremba, a warszawskiego (w Bobolanum) — jezuici. Ostatnie sympozjum tarnowskie zorganizowane wspólnie z nowo powstałą Sekcją Patrystyczną przy Komisji Episkopatu Polski ds. Nauki Katolickiej oraz Katedrą i Zakładem Patrologii ATK mogło się odbyć dzięki hojności ks. bpa J. Ablewicza

2. TŁUMACZENIE OJCÓW KOŚCIOŁA

W tej dziedzinie Zakład, biorąc za wzór wychodzące na Zachodzie i cieszące się olbrzymią popularnością wszelkiego rodzaju antologie, opracował serię ujętą ogólnym tytułem: *Starożytne Teksty Chrześcijańskie*. W zamierzeniu każdy tom tej

serii ma zawierać tłumaczenie wraz z tekstem oryginalnym, obszerny wstęp wprowadzający w treść, komentarz rzeczowy oraz indeksy (imion i nazw, biblijny i rzeczowy). Do tej pory, niestety, mogły się ukazać tylko dwie pozycje z tej serii: *Wybór homilii i kazań na święta Pańskie i Maryjne* (red. ks. L. Gładyszewski, ss. 320) oraz *Antologia listu starochrześcijańskiego cz. 1* (red. L. Małunowiczówna, ss. 380). Następny tom — *Antologia inskrypcji* (red., oprac., wybór, wstęp, tłum., komentarz L. Małunowiczówna, 288 ss. maszynopisu). Na zatwierdzenie czeka również *Antologia modlitwy wczesnochrześcijańskiej* (red., wstęp, wybór, oprac. L. Małunowiczówna, ss. 800 maszynopisu). W przygotowaniu znajduje się kolejny tom z serii STCH poświęcony św. Bazylemu w związku z 1600-leciem jego śmierci. Opracowano również (w pierwszej redakcji) indeksy do polskich przekładów *Listów św. Grzegorza i św. Hieronima*.

3. ARCHEOLOGIA WCZESNOCHRZEŚCIJAŃSKA

W ramach tego działu dokonano inwentaryzacji zabytków sztuki wczesnochrześcijańskiej znajdujących się w Muzeum Narodowym w Warszawie i Krakowie. Na sympozjach wiele miejsca poświęcono archeologii i ikonografii wczesnochrześcijańskiej. Wiele referatów było bogato ilustrowanych zgromadzonymi przez Zakład przezroczami.

W ramach planów badawczych Zakładu doc. dr. Barbara Filarska zajęła się problematyką początków architektury i sztuki chrześcijańskiej. Pierwsze opracowanie z tej serii, poświęcone omówieniu stanu badań oraz charakterystyce architektury kościelnej III i IV w., ukaże się drukiem w 1980 r. (TN KUL). Drugi tom poświęcony sztuce chrześcijańskiej III i IV w. jest w przygotowaniu.

Docent B. Filarska przy współpracy ks. dra W. Myszora przygotowała do druku pod względem merytorycznym (terminologia, identyfikacja źródeł patrystycznych, biblijnych i historycznych) tłumaczenie pracy Marcela Simon *La civilisation de l'antiquité et le christianisme*, która ukaże się drukiem w 1980 r. (PIW). Praca ta, udostępniona w języku polskim, będzie miała duże znaczenie dla rozszerzenia zainteresowań antykiem chrześcijańskim.

W trosce o młode kadry doc. B. Filarska specjalizuje swoje seminarium na historii sztuki KUL w problematyce sztuki wczesnochrześcijańskiej. Dotychczas powstały z tego zakresu cztery prace magisterskie i podjęto dwa tematy prac doktorskich: mgr B. Wronikowska — „Repertuar ikonograficzny malarstwa katakumb rzymskich” oraz mgr D. Próchniak — „Początki architektury chrześcijańskiej w Armenii (IV-VI w.)”

Zakład Antyku Chrześcijańskiego obejmuje także swą troską studentów Archeologii Chrześcijańskiej ATK, którzy uczestniczą w organizowanych sympozjach.

W pracach badawczych ogromnie cenna jest współpraca z doc. drem T. Dobrzeńskim, kuratorem Muzeum Narodowego w Warszawie, który rozszerzył swoje studia nad ikonografią na okres najwcześniejszy.

Jednym z najpilniejszych zadań jest obecnie opracowanie podręcznika archeologii chrześcijańskiej dla seminariów duchownych (B. Filarska i T. Górski).

4. BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNO-KRYTYCZNA

W październiku 1972 r. rozpoczęto pracę nad przygotowaniem retrospektywnej bibliografii antyku chrześcijańskiego w Polsce. Opublikowana już została część pierwsza tomu 1 obejmująca wieki XV-XVIII, w opracowaniu doc. dr Janiny Czerniatowiczowej i mgra Czesława Mazura (*Recepcja antyku chrześcijańskiego w Polsce. Materiały bibliograficzne. T. 1. XV-XVIII w. Cz. 1. Autorzy i teksty*), natomiast druga część tegoż tomu została przyjęta do planu wydawniczego na r. 1980.

5. BADANIA SEMANTYCZNE Z ZAKRESU POJĘĆ W JĘZYKU CHRZEŚCIJAŃSKIM

W związku z tym działem Zakład przygotowuje bibliografię w zakresie badań języka chrześcijańskiego łacińskiego i greckiego, tzw. *voces*. Obejmuje ona artykuły oraz druki zwarte przedstawiające rozwój znaczenia poszczególnych wyrazów lub ich rodziny w grece i łacinie chrześcijańskiej. Praca ta jest zaawansowana głównie dzięki mgr Marii Kosiarskiej.

6. INNE PRACE

Oprócz wymienionych wyżej działów Zakład zaczął wstępne prace nad sporządzeniem centralnego katalogu publikacji dotyczących antyku chrześcijańskiego, znajdujących się w bibliotekach polskich. Były one prowadzone przy współpracy z Zakładem Katalogów Centralnej Biblioteki Narodowej w Warszawie. Na razie z uwagi na szczupłość kadry pomocniczej przerwano tę pracę.

Opracowano też kilka haseł z dziedziny antyku chrześcijańskiego zleconych przez Redakcję *Encyklopedii Katolickiej*.

Dokonano zestawu aktualnych czytań biblijnych w cyklu trzyletnim, który jest niezbędnym materiałem do przygotowania komentarzy poszczególnych Ojców Kościoła do tych tekstów.

Udzielano szeregu konsultacji z łaciny i greki studentom i pracownikom KUL.

Nadano dwie audycje w Radiu Watykańskim. Jedna z nich, z udziałem ks. dra Andrzeja Bobera SJ, poświęcona została patrystyce, w drugiej zaś na temat antyku chrześcijańskiego mówiła prof. dr Leokadia Małunowiczówna. Aktualnie przygotowano materiał do czterech trzypięciominutowych audycji z listów wczesnochrześcijańskich.

Kierowniczką Zakładu uczestniczyła w opracowaniu koncepcji redakcyjnej trzech numerów „Ateneum Kapłańskiego”, które zostaną poświęcone antykowi chrześcijańskiemu. Współdziałała też w utworzeniu Sekcji Patrystycznej przy Komisji Episkopatu Polski ds. Nauki Katolickiej, do Zarządu której weszła wraz z doc. dr Barbarą Filarską.

W najbliższych planach Zakładu leży opracowanie *Małej encyklopedii antyku chrześcijańskiego*.

7. KONTAKTY NAUKOWE

Zakład utrzymuje stałe kontakty z ponad 90 osobami, pracownikami różnych ośrodków naukowych w całym kraju. Współpracuje z Instytutem Teologicznym w Krakowie, Katedrą i Sekcją Patrystyczną ATK, Sekcją Patrystyczną przy Komisji Episkopatu ds. Nauki Katolickiej, Komisją Badań nad Antykiem Chrześcijańskim (powstała w 1972 r. przy Wydziale Nauk Humanistycznych KUL), z seminariami duchownymi, z Zakładem Archeologii Śródziemnomorskiej PAN, Muzeum Narodowym w Warszawie, Katedrą Archeologii Śródziemnomorskiej i Katedrą Filologii Klasycznej Uniwersytetu Warszawskiego, z uniwersytetami: we Wrocławiu, Toruniu, Lublinie (UMCS), Poznaniu oraz z Instytutem Kultury Materialnej PAN.

8. KONTAKTY Z ZAGRANICĄ

Oprócz prelegentów zagranicznych, którzy wzięli udział w sympozjach na specjalne zaproszenie Zakładu, gościli na KUL-u z wykładami następujący naukowcy:

22-23 maja 1972 r.

Prof. Orsolina Montevecchi, dyr. Instytutu Papirologii Katolickiego Uniwersytetu w Mediolanie: 1. La papirologia fra le scienze dell'antichità: prospettive — problemi — metodi; 2. Saggio di documentazione papiracea, con particolare riguardo all'età tardo-antica e bizantina.

15-16 stycznia 1976 r.

O. Adalbert Hamman OFM, wybitny patrolog, prof. Instytutu Patrystycznego „Augustinianum” w Rzymie, sekretarz generalny Międzynarodowego Komitetu obchodów setnej rocznicy śmierci ks. J.P. Migne'a (†1875), wydawca 5 tomów *Supplementa Patrologiae Latinae*: 1. Migne et le sens de son centenaire; 2. Eglise des premiers chrétiens, église d'aujourd'hui; 3. *Supplementa Patrologiae Latinae*.

27-28 kwietnia 1976 r.

Anne-Marie Malinğrey, emerytowany profesor Uniwersytetu w Lille, wydawca tekstów św. Jana Chryzostoma w serii Sources Chrétiennes: 1. Sur les routes

d'Asie Mineure avec Jean Chrysostome; 3. Le chant et la musique dans l'oeuvre de Saint Jean Chrysostome; 3. La catéchèse des petits enfants d'après *Sur la vaine gloire et l'éducation des enfants*.

Prof. Malingrey przeprowadziła również seminarium greckie ze studentami Filologii Klasycznej KUL na temat: Przygotowanie wydania św. Jana Chryzostoma *De sacerdotio*.

20 maja 1976 r.

Prof. Giuseppe Lazzati, rektor Katolickiego Uniwersytetu w Mediolanie:
1. *Il cristianesimo e la cultura nella chiesa dei primi secoli*.

20-21 stycznia 1977 r.

O. dr Michel van Esbroeck, bollandysta z Brukseli, specjalista od języków wschodnich, znawca m.in. źródeł gruzińskich i ormiańskich: 1. *Origines des chrétientés orientales*; 2. *Origines et signification de la légenda de Sainte Irène*; 3. *Légends chrétiennes de la conversion du IVe au VIe siècle*; 4. *Fonctions sociologiques de l'hagiographie primitive*.

24-25 lutego 1977 r.

Ks. Albert van Roey, prof. Katolickiego Uniwersytetu w Leuven, znawca wschodnich literatur wczesnochrześcijańskich: 1. *L'apport des littératures orientales chrétiennes à l'histoire ecclésiastique et à la patrologie*; 2. *La théologie de l'Eglise „nestorienne”*; 3. *Les études de la littérature antique chrétienne depuis la Renaissance*.

26-27 maja 1977 r.

Prof. dr Stylianos Papadopoulos, prof. patrologii Uniwersytetu w Atenach:
1. *L'Esprit Saint dans la vie de l'Eglise (seminarium)*; 2. *La transfiguration chez les Pères de l'Eglise*; 3. *La théologie d'après Saint Grégoire de Nazianze*.

2-4 listopada 1977 r.

O. Claude Mondésert SJ, dyrektor wydawnictwa Sources Chrétiennes, profesor honorowy Katolickiego Uniwersytetu w Lyon: 1. *Apologétique chrétienne: conceptions anciennes et modernes*; 2. *Les martyrs chrétiens à Lyon en 177 (w związku z 1800 rocznicą)*; 3. *La Collection „Sources Chrétiennes”*

Dr Nicole Van der Vorst-Zeegers, pracownik naukowy Filologii Klasycznej Katolickiego Uniwersytetu w Louvain, współpracownik Sources Chrétiennes:
1. *Les premiers apologistes grecs et les poètes païens: polémique ou conciliation?*
2. *Les sources rabbiniques de l'exégèse de la création chez Théophile d'Antioche*.

Kierownik Zakładu prof. dr Leokadia Małunowiczówna wygłosiła na konferencji włoskich patrologów w dniu 18 IX 1972 r. komunikat o studiach nad antykiem chrześcijańskim w Polsce. W grudniu 1974 r. brała udział w Międzynarodowym Kongresie Studiów Ambrozjańskich w Mediolanie.

W dniach 10 IX-8 X 1975 r. miała miejsce czterotygodniowa wycieczka do Italii pod hasłem: Śladami sztuki wczesnochrześcijańskiej, zorganizowana przez Zakład dla wykładowców patrologii, archeologii oraz języka łacińskiego z różnych ośrodków. Wzięło w niej udział ok. 30 osób.

Zorganizowano również w ramach wymiany 18-dniowy pobyt w Polsce dla grupy profesorów i studentów Uniwersytetu Katolickiego Sacro Cuore z Mediolanu.

Z ramienia Zakładu prof. dr Leokadia Małunowiczówna na VII Międzynarodowym Kongresie Patrystycznym w Oksfordzie w r. 1975 wygłosiła odczyt *Le problème de l'amitié chez les pères grecs* oraz na plenarnym posiedzeniu — komunikat o 1. tomie retrospektywnej bibliografii studiów patrystycznych w Polsce, przygotowywanej przez Zakład (*Bibliographie patristique polonaise*). Razem z doc. dr Barbarą Filarską i współpracującymi z Zakładem: drem T. Górskim, ks. drem R. Andrzejewskim oraz ks. drem H. Wójtowiczem wzięła udział w IX Międzynarodowym Kongresie Archeologii Chrześcijańskiej w Rzymie, zorganizowanym z okazji 50-lecia Pontificio Instituto di Archeologia Cristiana. Po raz pierwszy Polacy, jako jedyni przedstawiciele z krajów demokracji ludowej, uczestniczyli w kongresie archeologii chrześcijańskiej.

Kierownictwo Zakładu współpracuje z organizatorami Międzynarodowego Kongresu Historii Porównawczej Kościołów w Warszawie (VI-VII 1978 r.). Docent dr B. Filarska wygłosiła komunikat *Le reflet des trois principaux courants liturgiques dans l'aménagement des églises à la fin du IV siècle*, natomiast prof. dr L. Małunowiczówna — *La tradition littéraire païenne dans la consolation grecque chrétienne du IV siècle*.

Podczas Kongresu nawiązano dalsze kontakty oraz ustalono tematykę i prelegentów dwu najbliższych konferencji w Lublinie. W połowie maja 1979 r. przy udziale specjalistów zagranicznych i krajowych ma się odbyć sympozjum na temat: Zagadnienia społeczne w IV w. 1600-lecie śmierci św. Bazylego. Na jesieni zaś przewiduje się konferencję archeologiczną.